

Välkommen på release för Fantasterna

**SÖNDAGEN DEN
24 JANUARI KL 15
I WENDELA HEBBES HUS**

Lars Lönnroth, professor emeritus i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet medverkar och berättar om bakgrunden till den popularitet som denna danska klassiker har rönt i sitt hemland. Han säger så här om boken:

Jag ser Schacks Fantasterna som Danmarks motsvarighet till Flauberts Madame Bovary. De två romanerna kom ut samma år och representerar den idealrealism som kom att förebåda det moderna genombrottet.

Lars Lönnroth har tidigare bl a varit professor i litteratur vid Aalborgs universitet och under en period kulturchef på Svenska Dagbladet.

Vid bokreleasen blir det också korta inlägg av Elisabeth Genell Storm, som översatt boken från danska och av Per Eric Mattsson, som skrivit efterordet om Schacks liv och svenska anknytning.

Peter Luthersson på Atlantis förlag, som gett ut boken i sin Klassikerserie, kommer också att finnas på plats. Kanske också några danska ättlingar till Schacks hustru Fanny Hebbe

Avslutningsvis kommer Lars Lönnroth att kort presentera sina nyutkomna memoarer *Dörrar till främmande rum – minnesfragment*. Den boken har liksom *Fantasterna* givits ut av bokförlaget Atlantis. Möjlighet ges att köpa båda böckerna till specialpris.

♦ ATLANTIS VÄLJER UR VÄRLDSLITTERATUREN

H.E. Schack *Fantasterna*

Läs mer om Schack och boken på följande sidor.

VAD HANDLAR FANTASTERNA OM?

Ur de danska akademiledamöterna Frederik Stjernfeldts och Søren Ulrik Thomsens förord:

Man kan sammanfatta Hans Egede Schacks (1820–1859) uppseendeväckande bok *Fantasterna*, som utkom 1857, kort efter det demokratiska Danmarks födelse 1849, genom att utgå direkt från titeln: den är en uppgörelse med överdrivet romantiskt fantiserande. Det vilda fantasteriet i boken, antingen det är sexuellt eller socialt, anknyter till feodalismen eller romantiken, till och med till galenskapen, medan det mer måttfulla och rekommendabla sysslandet med fantasin förbindes med politisk liberalism. Ur denna synvinkel är boken en det demokratiska Danmarks litterära dopattest, samtidigt som den pekar framåt mot naturalism och realism i det psykologiska porträttet av de tre olika typer av fantaster som den är uppbyggd kring.

Det är en klar, nästan pedagogisk disposition i bokens själva konstruktion: man följer tre vitt skilda »fantaster« från barnsben fram till dess att deras vuxna karriärvägar avtecknar sig. Som barn är de vänner och träffas och fantiserar under en stor ek. Conrad är brorson och arvtagare till en själländsk godsägare, Thomas är herdegosse vid godset och Christian är son till den lokale prästen. Conrad är jagberättaren och huvudpersonen, vars livslånga kamp med fantasteriet utgör bokens centrala bildningshistoria; på så vis är boken, som det ofta har påpekats, en liberal version av den klassiska bildningsromanen.

Övers. Elisabeth Genell Storm

Hans Egede Schacks Phantasterne från 1857 nu på svenska

Hans Egede Schack (1820-1859) gifte sig 1854 med Wendela Hebbes äldsta dotter Fanny. Som ung entusiastisk skandinavist kom han i mitten av 1840-talet till Uppsala och Stockholm. I Stockholm umgicks han i Aftonbladskretsen och lärde känna Lars Hierta, Love Almquist och Wendela Hebbe. Han var högt begåvad och blev framgångsrik som akademiker, ämbetsman och författare, men bohemisk och hypokondrisk och snart märkt av en dödlig sjukdom..

Vid juletid 1857 utkom hans roman Phantasterne. Boken fick ett gott mottagande också i Sverige. I ett brev till Schack 1858 tackar Hierta för boken och säger sig aldrig "ha läst något arbete av det slaget med så oblandad njutning". Han jämför den med Almquists Törnrosens bok men skriver att den stora skillnaden är att "hos Almquist genomgår någonting förryckt och virrigt i konceptionen det hela, då däremot Phantasterne avhandlar till en del förryckta idéer med den fullkomligaste jämvikt och överlägsenhet." Han talar om den godmodighet och humor "som leker på ytan av den fina och bitande satiren" och förespår den "en krans av odödlighet".

IAftonbladet recenserade August Sohlman, som då ägde tidningen, boken den 7 juli 1858. Den långa recensionens "totalomdöme" blev att "den på det hela taget är en av de intressantaste företeelser, som Skandinavians skönlitteratur under de senaste åren har att uppvisa"

IDanmark har boken utkommit i flera upplagor och betraktas som en av landets stora klassiker. Den finns nu även som nätupplaga. Läs mer om Schack, hans liv och boken på följande sidor.

Fantasterna ges ut i Atlantis klassikerserie med officiell utgivningsdag den 20 januari 2010.

Den har översatts av Elisabeth Genell Storm, fil kand i nordiska språk och f d Biblioteks- och kulturchef i Kungälv.

De danska akademiledamöterna Frederik Stjernfelt och Søren Ulrik Thomsen har skrivit förordet.

Wendelas Vänners ordförande Per Eric Mattsson har skrivit ett efterord om Schacks liv och svenska anknytning.

Under en Sverigevistelse målades Schack i olja av Alexis Wetterbergh, bror till Onkel Adam, medarbetare i Aftonbladet.. Porträttet finns hos de danska ättlingarna till Fanny.

Du köper
FANTASTERNA
till förmånspriset
kr 200:- i
Wendela Hus
eller genom
insättning av
beloppet + porto
kr 50:- på
föreningens
plusgirokonto
985920-8

Schacks liv och svenska anknytning

SAMMANDRAG AV EFTERORDET UR FANTASTERNA
AV PER ERIC MATSSON

Hans Egede Schack föddes 1820 i södra Sjöland. Han entusiastiserades tidigt av den skandinaviska rörelsen, som började växa sig stark mot mitten av 1800-talet. Romantiken under 1800-talets första decennier skapade grogrund för studentskandinavismen, som i sin tur eldade den politiska opinionen.

I 1843 ägde det första skandinaviska studentmötet rum. Studenter från Köpenhamn och Lund for utefter Sveriges ostkust till Uppsala under stor uppmärksamhet från pressen. Schack var med på resan och lyssnade till de högstämde talen i Stockholm och Uppsala. Han kom hem övertygad om nödvändigheten av Nordens politiska enhet, en övertygelse som han behöll hela livet.

Två år senare, i december 1845, återkom Schack till Sverige för att läsa juridik i Uppsala. Där tycks han ha charmat alla i sin omgivning och umgicks med hög och låg. Inte minst de vackra adeliga damerna flockades kring honom.

Efter drygt ett halvår i Uppsala reste Schack till Stockholm där han togs om hand av tre själsfränder i Aftonbladskretsen, Lars Johan Hierta själv, Carl Jonas Love Almqvist och framför alla Wendela Hebbe. Hierta ägde vid denna tid fortfarande Aftonbladet, som han själv startat femton år tidigare. Han är engagerad liberal politiker i adelsståndet och framgångsrik företagare. Sedan gamle kungens död 1844 hoppades man på

en liberal utveckling i landet. Med Hierta kom Schack i ett mycket gott förhållande, vilket inte minst märks i deras brev. Schack medarbetade också sporadiskt i Aftonbladet och han umgicks med planer att starta en skandinavisk tidning tillsammans med Hierta.

Wendela Hebbe var vid denna tid anställd av Hierta på Aftonbladet. Sedan hennes man flytt utomlands undan konkurs flyttade hon 1841 med sina tre döttrar, då åtta, sex och fyra år gamla, från Jönköping till kontraktsanställning på Aftonbladet. Vid tiden för Schacks besök hade hon just färdigställt sin roman *Brudarne* och var mitt inne i en betydelsefull social gärning. Sedan några år hade hon sommarvist i Hågelby i Botkyrka. Av flera brev att döma tycks Schack ha trivts som fisken i vattnet i det glada sällskapsliv som förekom där. Småflickorna Hebbe tänkte på hans glada leklynne och över "Wendelas ryck av svart melankoli lyckades han sprida ett rosenskimmer". Wendela var 12 år äldre än Schack och äldsta dottern Fanny lika mycket yngre.

När Schack om hösten 1846 for hem till Danmark följdes han av Lars Hierta och Wendela

Fanny Hebbe fick dottern Gerda med Schack 1855. Hon blev bara tre år och dog året efter det Schacks bok och något halvår innan Schack själv dog. På bilden deras gravsten på Taarnby kyrkogård utanför Köpenhamn.

Hebbe genom Göta kanal ända till Jönköping där han presenterades för Wendelas mor, prostinnan Maria Åstrand, 72 år gammal och med bara kort tid kvar i livet.

Efter att som frivillig ha deltagit i Danmarks krig mot Tyskland, där det gällde att försvara gränsen mot söder, kom Schack tillbaka till Sverige sommaren 1849. Fanny hade nu vuxit upp till en 16-årig skönhet och blev förebild till prinsessan Blanka i hans roman bland annat i detta citat: "*Hon kan hitta på alla slags besynnerligheter och mycket, som man inte tycker något vidare om, men säker och bestämd är hon i allt, och bara hon tar i hand, märker man genast, att det är rejält på ett annat sätt, än när andra förnämna damer är så nådiga att räcka en sina fina fingrar.*"

"Det dramatiska året 1851, när Almqvist flydde utomlands, Hierta sålde Aftonbladet och Wendela reste till Frankrike för att föda sitt barn med Hierta, förlovade sig Hans Egede och Fanny. En intensiv brevväxling mellan de inblandade föregick förlovningen. Inte minst Hierta var aktiv i denna. Det förefaller nästan som om han agerade äktenskapsmäklare. Förvisso hade han ett egenintresse

Fanny Hebbe fick fyra barn i sitt äktenskap med Schacks vän Peter Vedel. På bilden med äldste sonen Valdemar, som blev en känd professor i litteraturhistoria och hjälpte Fanny att ta hand om Schacks efterlämnade papper.

i att Schacks varma engagemang, som tidigare varit koncentrerat till den ungdomliga modern, överfördes till dottern.

Schack gjorde en snabb politisk karriär i Danmark. Han startade ett veckoblad för politik och litteratur och skrev en stridsskrift om valreformen, som gav genljus och ledde till att han blev invald i folkettingen som dess yngste ledamot. Där arbetade han för sociala reformer, adelns avskaffande, enkammerssystem, allmänna val, allmän värnplikt, pressfrihet och författarlön. Vi känner igen mycket från Hiertas motio-
ner i Sverige.

1854 ingicks äktenskapet med Fanny Hebbe och året därpå föddes dottern Gerda, som emellertid dog i kramp 1858 året efter det att romanen kommit ut. Schack

själv dog 1859 i tuberkulos. Han hade fortsatt sin politiska karriär och 1855 blivit statsministerns sekreterare. Han kände dock en växande desillusion över sträng partidisciplin och den konservativa vändningen i politiken. Vid sin död var han justitieråd.

Den som sysslar med Schack blir snart klar över att det finns två skilda personer Schack, som ständigt

dyker upp sida vid sida. Den ena bilden kommer fram i breven och den offentliga verksamheten. Här finns en sund, studentikos glättighet, en livsglädje och aptit på livet som smittar av sig på omgivningen.

Den andra bilden av Schack hämtar stoff delvis från romanen men främst från Fannys nya familj med Schacks vän Peter Vedel. Här blir Schack en kroniskt nervös personlighet, en hypokondriker och tvångsneurotiker. För den unga Fanny Hebbe var äktenskapet med Schack nog på många sätt problematiskt. Se texttrutan nedan.

Fanny Schacks nye make om Schack.

Peter Vedel var hög tjänsteman i det danska utrikesdepartementet och efterträdde sin vän Schack som hustru till Fanny. Han skrev i sina "Erindringer" bland annat följande om Schack och dennes äktenskap med Fanny:

Hon (Fanny Hebbe) kom helt ung till främmande land och hennes öde var inte mildt. Hur älskvärd och genomhederlig Schack än var gjorde dock hans sjuklighet och hypokondri livet hårt för dem båda. Han kunde inte sova om natten och då gick han på promenad och spatserade på gatorna till gryningen, drack kaffe i en eller annan källare med sopgubbar; väktare o.s.v. Stundom gick han ut på Amager till svågern i Taarnby. Fanny ledsagade honom på dessa vandringar och ingen hustru kunde med sådant tålamod och sådan kärlek söka hjälpa sin man att bära sitt kroppsliga och andliga lidande, under vilket han dock visste att bevara sin friskhet i sinnet och sin humoristiska syn på livet.

De två makarna möttes också i sina litterära intressen och hon utövade ett stort och förädlade inflytande på Schacks bok "Phantasterne" (Fantasterna), vilken i ett slag säkrade honom en varaktig plats bland Danmarks diktare som författare till en den finaste, skarpaste och trots detta mest humoristiska analys av fantasteriet.

Övers. E.Genell Storm

Hela Peter Vedels text om sin vän Schack kan man läsa i WendelAvisan nr 35 oktober 2007. Artikeln finns också som pdf-fil (rubrik publikationer Avisan nr 35).

Wendela Hebbe i brev 1850 till Hans Egede Schack:

Men du, fria människa, lärka i rymden, hjort i bergen, bäck i ängen, vind i skyn, kommer icke du över till Sverige till mig och dina niècer? Se det vore ett vänskapsprov som skulle bli prisat vida i Nord.

En översättares glädjeämnen och vedermödor

AV ELISABETH GENELL STORM

Redaktionen bad Fantasternas idoge översättare att skriva ner sina tankar kring översättningen. När den så småningom nådde fram till Atlantis förlag någon gång på försommaren 2006 hade akademiledamoten och danska-kännaren Knut Ahnlund i en recension just sablat ner en annan översättning av en gammal dansk klassiker. Vad var då naturligare för förlaget än att också be Knut Ahnlund titta på denna översättning. I texttrutan härintill kan man se resultatet.

När den projektglade Svågern ringer och säger ”nu har vi hittat någonting för dig att göra” – vad gör man då? Tackar ja med åtskillig tvekan. Att översätta en hel roman, dessutom en 150 år gammal roman, det lät rätt avskräckande. Men så var det ju från danska som jag gillar.

Först hade ju Svågern lockat mig med smärre översättningsjobb, kortare texter av Schack och av Peter Vedel för denna Avisa. Liksom för att få mig tillvand.... Någon tillvänjning till danska språket behövde

jag ju knappast – i familjetraditionen finns fortfarande många danska uttryck som härrör från vår mormors ungdom i Mitt-Skåne, där en dansk konstnärlig familj var nära umgängesvännen. Och vistats i Danmark hade jag ju flerfaldiga gånger, inte så mycket för att träffa våra danska sysslingar som för att i mer än tjugo år vistas någon vecka eller ett par på den lilla ön Ærø söder om Fyn.

Och jag visste ju åtminstone vem Hans Egede Schack var. Men en hel roman?

Elisabeth Genell Storm blev fil kand 1959 i Lund i nordiska språk, litteraturhistoria och engelska. Hon var i många år bibliotekarie på Göteborgs stadsbibliotek och kom 1978 till Kungälv som biblioteks-/kulturchef. Hon har bl a recenserat barnböcker för Bibliotekstjänst och i Handelstidningen och tillhört Bibliotekstjänsts granskningsnämnd för vuxenböcker.

Knut Ahnlunds syn på översättningen i brev till Atlantis förlag.

Jag har ägnat ett par dagar åt läsningen av denna tolkning, har först läst den i ett svep, sedan jämfört den med den utgåva av originalet som 1948 kom i serien ”Danske Klassikere” under redaktion af Aage Marcus. Den senare är på 396 sidor, inklusive en inledning av Frederik Nielsen och några korta noter. Översättningen befinner sig nu på 176 täta A-4sidor. Den är för det första helt igenom korrekt, vidare är den förnuftigt och stilistiskt finkänsligt avvägd, med en viss gammaldags patina över dialoger, dagböcker och skildringar, men ändå inte stel eller svårtillgänglig för nutida läsare av yngre generationer.

20 juni 2006

Knut Ahnlund

Phantasterne damp ner i brevlådan en dag för fem år sedan. På den tiden hade jag ingen laptop och visste inte hur man fick maskinen att skriva danskt ø. Att en text kan vara så full av danska ø:n och æ:n, det hade jag inte lagt märke till när jag läste nordiska språk en gång på ett fjärran 50-

forts. nästa sida

tal i Lund. Men laptop fick jag genast låna av min syster, och sedan fanns det inga ursäkter utan bara att sätta igång. Ett bra danskt lexikon hade jag ju, och en strävsam make som villigt ilade till uppslagsverken och letade efter konstiga begrepp som jag ideligen stötte på i boken.

Att översätta *Phantasterne* blev först min sommarsyssla i torpet, och sedan min vintersyssla hemma i Kungälv. Från torpet medförde jag hem fullskrivna block med ord, fraser och begrepp att slå upp hemma i "civilisationen". Där hade jag ju tillgång till Kungälv's stadsbiblioteks danska lexika, men framför allt Nordiska Folkhögskolans bibliotek som är hyggligt välförsett med danska encyklopedier och lexika, samt en dansk lektor som knäckte åtminstone en svår formulering. Och utan Jens Chr. Andersens kommentar hade jag nog fått fler gråa hår än jag redan hade.

Jag mejlade texter av och an till Svågern som svarade med glada tillrop och mycken uppmuntran när jag höll på att krokna – mest för att historien tycktes mig så knepig. Det har ju fler tyckt, som framgår av det grundliga förordet till boken.

Jag tycker att bland det roligaste i Fantasterna är det parodiska avsnitt där Schack driver gäck med dåtidens floskulösa tidningsprosa. En av svårigheterna var att översätta en avsiktligt dålig, pompös hyllningsdikt till lika svassande och usel vers på svenska.

Länge grubblade jag över hur jag skulle hantera ett lustigt uttryck som jag aldrig hört förr: "Variatio delectat", sagde Fanden, han dansade i Glasbuxer." Ingenstans kunde jag finna glasbyxorna eller någon förnuftig förklaring till uttrycket, förrän jag av en slump kom att bläddra i Fredrik Ströms Svenska Ordstäv, som stod och tryckte helt tyst i bokhyllan. Där

POUL BJERRE OCH HANS EGEDE SCHACK

AV PER ERIC MATSSON

Poul Bjerre (1876-1964) var en på sin tid mycket känd "själsläkare", författare och skulptör. Han introducerade Freud i Sverige men tog sedan avstånd och skapade sin egen Psykosyntes där drömmar och helhetstänkande spelar en betydelsefull roll. Man behöver inte läsa mycket av Bjerre för att förstå vilken betydelse fadern Sören hade för honom.

Fadern Sören Bjerre räddades nästan bokstavligen till livet av att läsa Schacks roman *Phantasterne*. Han var mycket hårt hållen av sin far "Han misshandlade mig och fördärvade hela min barndom och kanske ännu mycket mera av mitt liv och det förlåter jag honom aldrig". Sörens far, som var bonde i Danmark, drev upp gossen ur sängen med piska. Lättjan skulle bankas ur kroppen på honom. Ingen gav Sören något stöd. Ända upp i 30-årsåldern sökte han sin tröst i fantasier och dagdrömmar. Då fick han i sin hand Schacks roman. Så här skriver Bärmark/Nilsson i sin stora Bjerrebiografi (*Poul Bjerre "Människosonen"* 1983):

"Vad fick honom att vakna upp ur drömmarna och ta sitt liv i egna händer? Sören Bjerre är mycket säker på sin sak. Han kom att läsa Hans Egede Schacks roman Phantasterne,

och den verkade som en spegel för honom. Plötsligt såg han sig själv och sina egna drömmar. Boken, som utkom 1857, skildrar en dagdrömmare, Conrad Malcolm, som växte upp på ett gods på Själland. Conrad lever inget eget liv han drömmer i stället om ära, makt och erotik. På väg in i överkligheten vaknar han så upp och inser det meningslösa. Genom hårt arbete och självdisciplin lyckas han sedan förverkliga mycket av vad han tidigare endast drömt om. Schack ger också ett porträtt av en barndomsvän till Conrad, som redan från början lyckas omforma sina dagdrömmar till en målmedveten strävan i verklighetens värld, samt av en tredje ung man vars dagdrömmarier för till sinnessjukdom."

Sören Bjerre tog sig i kragen, gick på mejerikurs och blev så småningom framgångsrik smörexportör i Göteborg. Av sin del av arvet efter Sören byggde Poul Bjerre upp sitt Vårstavi utanför Tumba med ett imponerande bibliotek. Där hittade jag för några år sedan en tummad liten bok från 1958 med flera understrykningar. Boken var *Hans Egede Schack*. Breve skriven av en dansk litteraturkritiker, Ib Ostenfeld. Den läste alltså Poul Bjerre på sin ålders höst, funderade kring den och blev kanske en smula visare av den.

fanns det, som skånskt ordstäv: "Ombyte förnöjer, sa fan när han dansade i glasbyxor".

Jag önskar alla presumtiva Fantastläsare mycket nöje och rekommenderar dem att läsa baklänges,

d.v.s börja med Per Eric Mattssons efterord, och sluta med de danska akademiledamöternas lärda förord, där man får sig till livs de olika teorierna om bokens besynnerliga slut.